

DE LAATSTE
GOUVERNEUR

*Alfons Verplaetse
en de politiek*

Rik Van Cauwelaert

Inhoud

1	Proloog – De gids naar de euro	13
2	Een zondag in Bazel	31
3	Een Paradijsvogel	47
4	Wildewoudstraat	61
5	Een land buiten adem	81
6	‘Een schandelijke devaluatie’	101
7	Poupehan	125
8	De terugkeer	145
9	De heilige mark	161
10	Hervormen tegen de tijd	179
11	De zomer van 1993	201
12	Goud	225
	Epiloog	251
	Literatuurlijst	259
	Personenindex	263

*Alfons Verplaetse ziet als een collegeprefect toe op de discipline van de coalitiebengels Elio Di Rupo, Philippe Maystadt, Herman Van Rompuy en achterop lopend Melchior Wathelet aan de hand van premier Jean-Luc Dehaene.
(Royer in Le Soir)*

Voorwoord

‘Om met de Fransen te onderhandelen, moet je een zeker filou-gehalte hebben, zoals ik.’ Eregouverneur Alfons Verplaetse bedoelde het niet eens grappig. Hij plooid zuchtend zijn krant dicht waarin hij net las over de jongste perikelen bij Dexia. De bank stevende af op een debacle. Jean-Luc Dehaene was in 2008 aan boord gehesen om alsnog de meubelen te redden, maar hij vertilde zich aan de onderhandelingen met de Franse aandeelhouders. Dehaene was geen bankier en had er ook geen aanleg voor. Als politicus en zeker als premier had hij uit politieke voorzorg de financiële wereld altijd op een afstand gehouden.

Na zijn politieke loopbaan reeg de oud-premier de bestuursmandaten aan elkaar. Vooral zijn internationale adresboek was elk van die bedrijven tot nut. Maar zijn bekende manoeuvreertalent kwam niet van pas in de financiële draaikolk waarin Dexia was verzeild. Hier viel niet meer te manoeuvreren. Volgens Verplaetse had Dehaene die opdracht beter geweigerd. Hij had eraan gedacht hem te waarschuwen, maar deed het uiteindelijk niet. ‘Trouwens, wie luistert er nog naar een oud-gouverneur’, zei hij tegen zijn bezoeker die met hem kwam praten over de tijd toen men hem nog wel om raad en bijstand vroeg.

Na zijn pensionering als gouverneur van de Nationale Bank van België in februari 1999 reed Verplaetse vijftien jaar lang bijna dagelijks van zijn woonplaats Beersel naar Brussel, naar zijn kantoor in een bijgebouw van de Nationale Bank aan de overkant van de De Berlaimontlaan. Vandaaruit had hij een uitzicht over het hoofdkwartier van de Bank. Tien jaar lang had hij daar op de vierde verdieping, de gouverneursverdieping, als een paus geregeerd. Naderhand werd hij verplicht te verhuizen naar het pand langs de Warmoesberg, waar intussen het museum van de centrale bank werd ondergebracht. Dat gebouw was ooit de zetel van de inmiddels verdwenen Union du Crédit de Bruxelles en werd door de diensten van de Bank met grote middelen gerestaureerd. Het was een oase van rust in de hoofdstad. Toen de bibliotheek er nog huisde en Verplaetse er zijn kantoor had op de eerste verdieping, was de plek een goed bewaard geheim onder hogeschoolstudenten. Die zochten er de stilte op om hun examens voor te bereiden.

Tenzij een zeldzame bezoeker langskwam, begon Verplaetse zijn dag met de lectuur van de financieel-economische pers, waarna hij plichtsgetrouw de rapporten en publicaties doornam van de Nationale Bank, de Europese Centrale Bank en de Bank voor Internationale Betalingen. Al kreeg hij in het college in Waregem ooit les van de schrijver André Demedts, toch heeft men Verplaetse zelden betrappt op het lezen van een boek. Tegen Wilfried Martens zei hij ooit, toen hij hem net had leren kennen: 'Ik lees geen schone boeken zoals de gouverneur [Cecil de Strycker], maar ik ben wel voortdurend bezig met de reële problemen van het land.' De kans is gering dat hij ooit de memoires las van Wilfried Martens en van Jean-Luc Dehaene, nochtans twee premiers die hij op cruciale momenten aanstuurde.

Behalve de officiële stukken bij de Bank, zoals notulen van het directiecomité en van de Regentenraad, liet Verplaetse nauwelijks een papieren spoor na. Dagboekaantekeningen, agenda's, notities: als die al bestonden, verdwenen ze in de versnipperaar. Om de opzoekingen voor dit boek te vergemakkelijken, schreef hij enkele uitgebreide nota's die zich lieten lezen als een proces-verbaal. Verplaetse behield niet eens een kopie van zijn nota *Bestaat er nog een "sociale" weg tot economisch herstel?*, die hij in november 1981 uitwerkte in samenspraak met Jan Smets en waarin hij voor de werkgroep-Detremmerie de devaluatie van de frank met de begeleidende sociale maatregelen in het vooruitzicht stelde.

Door zijn bezoeker gevraagd naar zijn archief, wees hij met zijn rechterduim over zijn schouder naar de boekenplank achter hem. Daar stonden de jaarverslagen van de Nationale Bank van België. 'Die vertellen heel mijn leven', zei hij dan. Percentages, tabellen en getallen hadden zijn bestaan bepaald. Heel precies kon hij de evoluties van de renteverschillen, de schommelingen van de olieprijs, de werkloosheidscijfers, de stand van de Belgische overheidsschuld en het primair overschot uit het hoofd citeren, als waren het uitslagen van de Tour de France of van de voetbalcompetitie.

Het liefst had Verplaetse zijn hele loopbaan in enkele staafdiagrammen en infografieken gegoten. Hij had het de toenmalige *Trends*-redacteuren Erik Verreet en Johan Van Overtveldt, de latere minister van Financiën, kwalijk genomen dat zij in 1991 een boekje over hem publiceerden. Hij had ook geen enkel begrip voor de manier waarop Hugo De Ridder zijn vriend Jef Houthuys op zijn ziekbed ging interviewen. Zelf had hij het nooit aange-

durfd de oude vakbondsleider op het einde van zijn leven op te zoeken, want hij was al te bang voor de confrontatie met diens fysieke aftakeling.

Centrale bankiers hoorden volgens Verplaetse geen memoires te schrijven. Tenzij om hun fouten recht te zetten, zoals Alan Greenspan deed. De oude vos van de Amerikaanse Federal Reserve kreeg op Fons' aangeven ooit een eredoctoraat van de KU Leuven. In zijn memoires had Greenspan het over de '*flaws in my free-market ideology*', die leidden tot de financiële krach van 2008. *Flaws* waarvoor Verplaetses buddy Bill White van de Bank voor Internationale Betalingen in Bazel hem meermaals maar telkens vergeefs had gewaarschuwd.

Pratend over de forse speculatie tegen de Belgische frank in de zomer van 1993 en de sluwe manier waarop hij die counterde, zei Verplaetse: 'Bah, de mensen moeten dat allemaal niet weten.' De frank had standgehouden, zoals hij had voorspeld, en daarmee uit. Toch was een goeie anekdote nooit weg voor Verplaetse. Zoals die over een lid van het directiecomité van de Bank, een liberaal en vrijmetselaar. De man was getrouwd met een devote vrouw en ging daarom elke zondag trouw mee naar de hoogmis, maar hij bleef wel, zoals de tollenaar in het evangelie, achteraan in de kerk zitten.

Het initiatief voor dit boek kreeg definitief vorm tijdens zo'n vertelstunde aan een terrastafel op de Grote Markt van Ath, op een zomerse zaterdag in september 2011. Verplaetse en Wilfried Martens, vergezeld door Miet Smet, waren de eregenodigden op de viering van de tachtigste verjaardag van Guy Spitaels, oud-voorzitter van de PS. Dieu, zoals Spitaels ooit binnen zijn partij werd genoemd, had een bijzondere achting voor de oud-gouverneur. Hij liet dat blijken door hem tijdens de lunch samen met Martens naast zich aan de eretafel uit te nodigen. Tijdens de gesprekken en de verhalen achteraf werden namen en voorvallen aangehaald die toch een ander licht wierpen op politieke gebeurtenissen die de Wetstraat hadden beziggehouden, maar die ook de greep van Verplaetse op die gebeurtenissen illustreerden.

Door het ontbreken van elk strookje persoonlijk archief werd de wederamenstelling van de ingrijpende episodes waarin Verplaetse een hoofdrol speelde een kwestie van inzamelen van de getuigenissen van mede- en tegenstanders, van tijdgenoten en gewezen medewerkers. Helaas waren sommigen onder hen al overleden.

Gelukkig bleek de naam van Verplaetse alleen al deuren te openen. En daar werd dankbaar gebruik van gemaakt. Hans Tietmeyer, de gewezen voorzitter van de Bundesbank, trok een hele namiddag uit bij hem thuis in het prachtige Königstein in het Taunusgebergte. Nout Wellink, zijn oud-collega van De Nederlandsche Bank, nam zijn tijd om theedrinkend in het Haagse Hotel Des Indes over Fons en de zondagavonden in Bazel te vertellen. Dat deed ook Christian Noyer, toenmalig gouverneur van de Banque de France, waarvan het statige en rijkelijk gedecoreerde 17de-eeuwse hoofdkwartier (een voormalige residentie van een van de Bourbons) is gevestigd langs de Parijse rue Croix des Petits Champs.

Een tip van Luuk van Middelaar zorgde voor een gesprek met André Szász, oud-directeur van De Nederlandsche Bank, die een halve dag lang doceerde over de totstandkoming van de muntunie en over de Belgische devaluatie van 1982, waarvan het verhaal volgens hem al in 1979 begon. Een ontmoeting met Fons Verplaetse, Marcia De Wachter en Pierre Jaans van het Luxemburgse Monetair Instituut leverde de eerste inzichten in de Belgisch-Luxemburgse verhoudingen en de opstelling van de twee landen in de aanloop naar de Europese muntunie. Jacques de Groote, die een rol speelde bij de voorbereiding van de devaluatie, en zijn opvolger Willy Kiekens, twee oud-vertegenwoordigers van België bij het Internationaal Monetair Fonds (IMF), vertelden omstandig hoe Verplaetse zijn internationale connecties inzette om in eigen land zijn plannen door te drukken.

Cruciaal voor dit boek was de getuigenis van Marcia De Wachter. Zij werkte zeventien jaar nauw samen met Verplaetse, eerst op het kabinet van premier Wilfried Martens en naderhand bij de Nationale Bank, waar ze later vicegouverneur werd. In tegenstelling tot Verplaetse heeft zij wel met grote zorg haar archieven bijgehouden. Dat deed ook eregouverneur Jan Smets, die nog een kopie had van de devaluatienota die hij samen met Verplaetse uitschreef voor de werkgroep-Detremmerie, en die als basis diende voor de finale nota van Verplaetse en Jacques van Ypersele de Strihou die de regering als handleiding gebruikte. In die werkgroep-Detremmerie zaten twee andere kroongetuigen: Herman Van Rompuy, vandaag het geheugen van de Belgische politiek van de afgelopen vijftig jaar, en professor Theo Peeters.

Oudgedienden van de Bank, Mariette Lambert en Jean-Jacques Vanhaelen, schetsten het Bankleven waarin Verplaetse debuteerde. De familie van de intussen overleden Roland Beauvois, de man die zich verzette tegen de

terugkeer van Verplaetse naar de Bank, stelde heel genereus documentatie en kopieën van brieven ter beschikking. Robert Reynders, gewezen kabinetschef van VU-vicepremier Hugo Schiltz en attente getuige in het directiecomité van de Bank, heeft met Verplaetse gewerkt, ook al stond er spanning op die lijn. De liberale topambtenaren Mark Bienstman en Jozef Kortleven, twee medewerkers en vertrouwensmannen van financiënminister Willy De Clercq, leverden belangwekkende getuigenissen. Dat deed ook Herman De Croo, die minister was in de regering-Martens die de devaluatie doorvoerde.

Een goudmijn van informatie voor elke onderzoeker is Aloïs baron Van de Voorde, de geschiedschrijver van het departement van Financiën dat hij ooit met vaste hand leidde. Gesprekken met twee veteranen van SP en PS, Willy Claes en de intussen overleden Guy Spitaels, maar ook met de gewezen topambtenaren Michel Jadot en Merry Hermanus, leerden hoe men destijds bij de Vlaamse en de Franstalige socialisten Verplaetse zag en waardeerde. Sp.a'er Robert Voorhamme gaf zijn inzichten in de ABVV-FGTB-opstelling tegen het Globaal Plan. Bij het Verbond van Belgische Ondernemingen onderhield Wilfried Beirnaert een rechtstreekse lijn met Verplaetse toen die nog kabinetschef was bij Martens. Zijn gesprekken met Verplaetse, samen met Robert Van Depoele, ACV-secretaris en vertrouwensman van Jef Houthuys, waren belangrijker dan die in Poupehan. Eddy Wauters als gewezen Kredietbank-topman, en André Bergen, ex-Generale Bank en KBC, leverden bijzondere achtergrondinformatie over het weerwerk tegen de nietsontziende speculatie tegen de Belgische frank tijdens de zomer van 1993. Oud-gemeentesecretaris Robert Vermeire schetste het Zulte waar Verplaetse zijn jeugdjaren doorbracht.

Voor dit boek werd ook een beroep gedaan op de mensen en diensten en de onovertroffen publicaties van de Nationale Bank van België, en op de werken van Ivo Maes, senior advisor bij de NBB, en van historicus Piet Clement van de Bank voor Internationale Betalingen in Bazel.

Dank gaat uiteraard ook uit naar uitgever Toon Horsten en eindredactrice Pascale Goossens.

Lombeek, 15 december 2020

1 PROLOOG

De gids naar de euro

Dodelijk boerenprotest in Brussel – Het Plan-Werner –
Het einde van Bretton Woods – De macht van de Bundesbank
– De val van de Muur – Historische wandeling van Kohl en
Mitterrand in Latche – De Duitse hereniging en de monetaire
blitz – De rol van de Belgen en van Fons Verplaetse

---

*Twee kompanen: Alfons Verplaetse, gouverneur van de Nationale Bank van België,
en Wim Duisenberg, de eerste voorzitter van de Europese Centrale Bank.*

(Foto archief NBB)

En plots stonden er koeien in het Brusselse Congressenpaleis, tot grote consternatie van de landbouwministers van de zes EG-landen die daar vergaderden op een winterse februaridag in 1971. Boerenactivisten hadden de kleine kudde de trappen van het gebouw op gejaagd, recht naar de vergaderruimte, uit protest tegen het beleid van Sicco Mansholt, de Nederlandse Eurocommissaris voor Landbouw. Het incident was een plezierig onderwerp in het avondjournaal.

Goed een maand later, op 23 maart 1971, was het protest een stuk grimiger. Zo'n 70.000 woedende boeren trokken die dag een spoor van vernieling door Brussel. Tijdens een rijkswachtcharge sneuvelde Adelin Porignaux op het veld van het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Porignaux, een veertigjarige boer uit het Naamse Mesnil-Saint-Blaise vlak bij de Frans-Belgische grens, werd dodelijk getroffen door een te laag afgevuurde traangasgranaat.

De Europese Economische Gemeenschap kwam in die dagen zelden anders in het nieuws dan na alweer een nachtelijke marathonzitting over wisselkoersmechanismen en landbouwprizen die voor internationale marktverstoringen zorgden. Sicco Mansholt was een spilfiguur in de Europese Commissie en de architect van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Hij had het op zich genomen om het Europese boerenbedrijf naar een schaalvergroting te stuwen. Mansholt maakte er geen geheim van dat de eerstvolgende tien jaar zowat de helft van de tien miljoen Europese landbouwers van hun erf moest. Honderden stropoppen met zijn beeltenis werden verbrand bij protestacties. Ook tijdens de betoging in Brussel, die een dramatisch hoogtepunt was in het boerenverzet.

Het Europese landbouwbeleid, waarmee in het begin van de jaren 1960 werd uitgekapt, was aanvankelijk vooral de Fransen op het lijf geschreven. Frankrijk was een belangrijke graanproducent. Door de handel in landbouwproducten in de zes oorspronkelijke lidstaten van de Europese Gemeenschap (Duitsland, Frankrijk, Italië en de drie Benelux-landen) vrij te maken en af te schermen voor producenten van buiten die zone, kregen de Franse graanboeren plots een enorm afzetgebied. Zij hoefden zich niet meer op de erg competitieve wereldmarkt te begeven. Zonder de minste financiële toegeving mochten ze hun overschotten in de vijf overige lidstaten slijten. Gaandeweg beitelde ook andere lidstaten zich een eigen nis: de Nederlanders met hun zuivelproducten, de Belgen met hun varkensvlees.

Rik Van Cauwelaert
De laatste gouverneur

© 2021 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, 2060 Antwerpen en Rik Van Cauwelaert
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds' is het geregistreerde
merk van Davidsfonds vzw, Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Amsterdam
www.newbookcollective.com

Eerste druk maart 2021

Omslagontwerp: Bart Luijten
Omslagillustratie: Roger Raveel
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische Producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 02 26927 1
D/2021/0034/156
NUR 681